

Малозубівщинський ліцей Коростенської міської ради

Всеукраїнська краєзнавчо – дослідницька експедиція

«Моя Батьківщина – Україна»

Напрямок: «Із батьківської криниці»

Краєзнавчо – дослідницька робота на тему:

«Час летить, але пам'ять нащадків нетлінна...»

2025 рік

Автор: Круликівська Валентина Ярославівна, учениця 11 класу
Малозубівщинського ліцею Коростенської міської ради, моб. тел.: 0936124600.

Керівник: Мельниченко Тетяна Анатоліївна, заступник директора з виховної
роботи Малозубівщинського ліцею Коростенської міської ради, моб. тел.:
0988306849.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I Із історії села Мала Зубівщина	
1.1 Причина появи чехів на Волині.....	5
1.2 Побут чехів – переселенців	6
1.3 Освіта чехів – малозубівщан.....	7
1.4 Довоєнні та післявоєнні роки.....	9
1.5 Історія сільської лікарні	12
РОЗДІЛ II Культурна спадщина чехів - малозубівщан	
2.1 Культура чехів – переселенців	13
2.2 Звичаї та традиції чехів села Мала Зубівщина.....	14
2.3 З історії кулінарії чехів	18
РОЗДІЛ III Сьогодення чехів – малозубівщан	
ВИСНОВОК.....	21
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕЛЕР.....	22
ДОДАТКИ.....	23

ВСТУП

Дана експедиція є досить актуальною в сучасних умовах відродження національної свідомості, збереження культурної спадщини, історичної пам'яті. Вона дозволяє відродити забуті сторінки історії, виховати почуття поваги до людей, що спільними зусиллями розбудовували наш край у XIX – XX століттях та дає можливість глибше зрозуміти процеси етнокультурної взаємодії, які відбувалися на українських землях того часу.

Метою експедиції було вивчення історичних, культурних та етнографічних особливостей чеських переселенців, які заснували колонію Зубівщина - сьогодні українське село Мала Зубівщина, а також їх внеску у формування місцевих традицій, звичаїв, повсякденного життя.

Завдання краєзнавчо - дослідницької експедиції:

1. Зібрати історичні відомості про появу чехів – переселенців на території України.
2. Вивчити причини переселення чехів на Волинь у XIX – XX століттях.
3. Дослідити побут, традиції, звичаї чехів колонії Зубівщина.
4. Опрацювати архівні матеріали, документи, фотознімки.
5. Зібрати усні свідчення старожилів села, нащадків чеських родин, що проживали або проживають тут.
6. Виявити вплив чеської культури на розвиток освіти, архітектури, побуту українців.
7. Систематизувати зібраний матеріал.

Об'єкт вивчення: історичне минуле, культура, звичаї, традиції, кулінарія чехів – малозубівщан.

Предмет дослідження: архівні матеріали, свідчення старожилів, нащадків чеських родин, інтернет – джерела, фотознімки.

Методи дослідження: збір свідчень старожилів, нащадків чеських родин, опрацювання інтернет – джерел, архівних матеріалів, фотознімків.

РОЗДІЛ I Із історії села Мала Зубівщина

1.1 Причина появи чехів на Волині

Молоде село. Чепурні будинки, що купаються в зелені садів. На центральній вулиці бруківка. Усі вулиці освітлені, у зелені, централізований водопровід, лікарня, колгосп, аптека, клуб, комора, млин, школа. Таким залишається в пам'яті українки чеського походження, завідувачки місцевої бібліотеки, голови ГО «Українсько – Чеська культурно - освітня спілка «Мала Зубівщина», члена Чеської національної ради – Круликівської Людмили Станіславівни (додаток 21). А хто ж засновники та перші жителі цього села?

Злидні, нещадна експлуатація та національний гніт в Австро - Угорській імперії, під владою якої були чеські землі у XIX столітті, змушували знедолених селян залишити свою батьківщину і вирушити в пошуках щастя. Саме тоді з великою радістю чехи прийняли пропозицію Олександра II - переселитися на землі України, для розвитку промисловості та підвищення рівня життя, який на той час був надзвичайно низьким [1, с. 28].

У Чехії почали організовувати групи господарів, безземельних наймитів, ковалів, столярів, теслярів тощо, які бажали переселитися з метою забезпечення собі та своїй родині достатку. Селяни - чехи, склавши свої небагаті пожитки в підводу, а іноді й просто пішки, вирушали в далеку дорогу на схід. Спочатку створилася група приблизно з п'ятдесяти родин. Організацією цієї групи найбільше займався Ченек Вольф, якого потім обрали уповноваженим. Перед ним було поставлене питання поїхати до росії та вибрати гарну землю для заснування села. Посередниками для купівлі землі були євреї. Гроші на купівлю чехи змушені були брати в кредит у Земському банку в Полтаві та під непогані відсотки у євреїв. Для купівлі обрали 1053 десятин частково заболочених, досі не оброблених земель, що лежали між селами Мала Зубівщина та Стремигород. Землю придбали у поміщика за 9886 крб.

Розпочався процес переселення з чеських сіл селян, що тривав кілька років. Так у 1870 році виникла колонія Зубівщина переіменована в 1945 році на Нову Зубівщину, а в 1946 році на Малу Зубівщину. Станом на 1891 рік, як свідчить «Пам'ятна книжка Київської губернії на 1891 рік» колонія вже нараховувала близько 337 жителів [6,с.278].

1.2 Побут чехів - переселенців

Але не справилися надії переселенців – чехів на щасливе життя. Щоб розрахуватись за землю, сплатити кредити, чоловіки мусили кидати своє невлаштоване життя, господарство, родину, що жила ще в землянці та йти на заробітки. А на плечі жінок упав весь тягар господарювання та навіть важкої чоловічої роботи: викорчовування пнів, вирубування чагарників, розчищення ґрунту для обробітку. Але чехи були готові терпіти тимчасові негаразди та боротися за своє виживання.

Поселення колоністів спочатку не було селом. Чехи жили хуторами, неподалік один від одного. Кожен мав господарство на своїй землі. Починали фактично з нуля. Спочатку викорчовували ліс і у такий спосіб розширювали площі орної землі, дерево використовували на будівництво хат і господарських будівель [2, с.1].

Але навіть у таких складних умовах у них завжди був гарний настрій. Молодь розважалася під гармошку, танцювали, співали чеські пісні, які збереглися і досі (додаток 1,2).

Чехи завжди славились працелюбством і завзятістю, вони цінували землю і дбайливо її обробляли, осушували болота, прокладали дороги. У своїх господарствах сіяли зернові культури : жито, ячмінь, овес, гречку, тютюн, цукровий буряк, хміль. Хмелярство стало одним із джерел прибутку колоністів. Існували цілі хмельові бригади (додаток 3). Для збору навіть наймали людей із сусідніх сіл, кожен мав свою норму [2, с.1].

У господарствах тримали коней, корів, свиней, овець, птицю. Окрім цього, вони були неперевершеними садівниками. Біля кожного обійстя був великий сад. Обов'язково перед будинком був квітник, на якому цвіли квіти. Фрукти з садів продавали на базарі [10].

Цар Олександр II дав чехам привілеї : свободу віросповідання, звільнення від військового обов'язку на 25 років та земельних податків. Але тривало це до 1878 року. Після вбивства Олександра II на трон зійшов його син цар Олександр III, який скасував ці привілеї [1, с.29].

1.3 Освіта чехів – малозубівщан

Коли зубівщани забезпечили свої першочергові потреби, тоді почали думати про навчання дітей. Учителів серед переселенців не було. Спочатку навчав дітей кожен, хто трошки краще вмів писати чи читати.

Російська держава не хотіла миритися з тим, що чеські діти вивчають лише чеську мову. Було запропоновано проєкт побудови школи. Держава виділила всі матеріали, а будівельні роботи виконувалися на громадських засадах. За даними Київського обласного архіву школа була відкрита офіційно 1 березня 1888 року. На той час школа являла собою дерев'яну будівлю на 7 класних кімнат (додаток 4). Біля подвір'я школи був посаджений фруктовий сад, у дворі спорудили криницю, сарай. Навчання велося лише російською мовою, в основному за програмою церковно - приходської школи. Тільки з 1922 по 1937 рік предмети почали викладати чеською мовою [1, с.31].

На початок 30-х років у селі повністю ліквідовано неписьменність, а у 1934 році Малозубівщинська початкова школа реорганізована в семирічну. В приміщенні школи був і будинок культури (додаток 5,6,7).

Проте навчання чеською мовою дуже дорого обходилося, оскільки потрібні були нові підручники. Тому було прийняте рішення з 1 вересня 1937 року здійснювати навчання в Малозубівщинській школі українською мовою.

Роки йшли. Село збільшувалось. Кількість учнів зростала. У старому приміщенні школі й клубу стало тісно, і наприкінці 1957 року колгосп вирішив виділити кошти на будівництво нового приміщення. Керівництво із великою завзятістю взялося за будівництво нового закладу освіти. Спочатку думали збудувати одноповерхову будівлю, але згодом було вирішено спорудити два поверхи. Учні, щоб прискорити будівництво, ходили копати траншеї для фундаменту, виконували всілякі підсобні роботи. Кожному класу був чітко визначений обсяг робіт (додаток 8).

Окрасою школи стали навчально - дослідні ділянки, де учні проводили досліди із сільськогосподарськими культурами. Це був результат праці вчителів, що впродовж багатьох років вкладали свою душу та серце в цю справу – вчителя біології Глоби Михайла Кириловича та вчительки хімії та біології Лук'яненко Анастасії Семенівни (додаток 10,11).

Школа мала садок, кролятник, приміщення інтернату, де тимчасово жили діти з довколишніх сіл, які навчалися разом з чехами [10].

Заклад освіти був показовим на всю область. Часто приймав гостей з області, організовував відкриті заходи. Більшість чехів були високоосвіченими людьми, з вищою освітою, яка для них була в пріоритеті.

Із спогадів жительки села Мала Зубівщина Лідії Анатоліївни Орнст: «Школу я завжди любила. Пам'ятаю прихід до школи Михайла Кириловича Глоби. З його приходом усе в школі змінилось. Засіяв ділянки, на яких ми, учні, проводили досліди над сільськогосподарськими культурами. Вирощували картоплю, пшеницю, жито, овес, квасолу, сою, моркву, капусту та інше. Як учитель він був строгий, любив порядок. Його уроки завжди були цікавими. Ми з великим бажанням робили різні досліди, виготовляли наочність. Я, наприклад, виготовляла скелет курки, хтось – скелет кролика. У ті часи такої школи ніде не було. Один раз Михайло Кирилович приніс на урок препаровану жабу, живу під наркозом. Видно було всі її внутрішні органи. Її серце билось, а при дотику

рухалися м'язи. Для нас це було диво. До нас постійно приїжджали групи вчителів з області. Таким чином школа набула широкої популярності» [7].

Коли розпочалась війна про зошити, книжки, ручки, олівці мова не йшла. Буквар розірваний на листки був один на весь клас. Писали на старих пожовклих шматочках газети олівцем. Так і вчилися читати і писати. У подальші роки все поступово налагоджувалося. З'явилися книжки, зошити, ручки, пера, олівці. Чорнила робили з вільхових шишок, до олівців прив'язували перо, і це була ручка.

Із спогадів колишньої учительки хімії та біології Лук'яненко Анастасії Семенівни: «В роки Великої Вітчизняної війни школа не працювала, в її приміщенні був військовий шпиталь. Лише на кінець 1944 року навчання відновилося, проте не вистачало зошитів, чорнила, діти писали на клаптиках паперу. Багато хлопців і дівчат віком від 14 років вже не могли продовжити навчання, бо змушені були працювати в колгоспах і підтримувати свої родини» [8].

Цей заклад освіти є досі діючим. Сьогодні - це ліцей, що надає освітні послуги для дітей із сіл Зубівщина, Мала Зубівщина, Стремигород, Новаки, Каленське, Майданівка, Ходаки. Сучасна альма-матер має яблуневий садок, затишні, укомплектовані класи, майстерню, просторий спортивний зал, котельню та професійний педагогічний колектив, що постійно працює над процвітанням ліцею (додаток 9).

1.4 Довоєнні та післявоєнні роки

Після прийняття постанови ЦК ВКП(б) «Про заходи в справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації» розпочалось розкуркулення селян - чехів колонії Зубівщина. Їх вилучали з числа членів колгоспу, як куркулів, позбавляли виборчих прав, забирали все нажите власними силами майно. Склалися списки заможних колоністів, середняків,

які в першу чергу мали здати хліб державі. Окрім хлібозаготівлі вони мали покрити експортні потреби сировини. Згідно із планом потрібно було здати : 75 кг воску, 150 кг меду, 1500 кг масла, 6 тонн картоплі, 20 000 штук яєць, 80 тушок свинини, 35 кг гарбузового насіння, 50 кг маку, 1500 кг конюшини, 125 кг щетини, 175 кг кінського волосу, 15 кг рогів, 25 кг копит, 50 кг пір'я, 550 кг пряди, 500 м полотна, на 85 крб. хутра і на 150 крб. лікарських рослин.

Незважаючи на труднощі, чехи не опускали рук. Почалося будівництво колгоспного двору. Були збудовані конюшня, корівник, кузня, склад під зерно, млин. Розширювались землі під ріллю, закладені нові ділянки під хміль. Напередодні війни колгосп був одним із передових в області.

Масові репресії, що охопили у 1937-1938 роках Україну, дійшли і до колонії Зубівщина. У 1938 році були репресовані і безвинно засуджені до вищої міри покарання — розстрілу й жителі колонії: вчитель В.Й. Новак, колгоспники В.Й. Черний, В.П. Піларж, В.В. Пішл. Усі вони нібито належали до віськово-повстанської шпигунської організації «Чеське дружество» і проводили контрреволюційну діяльність серед чеського населення. Усі заарештовані в цій справі були реабілітовані, але посмертно [2,с.4].

Мирна праця була перервана війною. Настали важкі часи. Під час Другої світової війни село було окуповане німецькими військами та зазнало великих руйнувань. Було зруйновано ферму, склади, будинок сільської ради, 15 будинків колгоспників були спалені. Перестала працювати школа, будинок культури, бібліотека. У школі був військовий госпіталь, у якому надавали першу медичну допомогу пораненим солдатам.

Селяни, боячись за своє життя та життя своїх дітей, musiли кидати свої будинки та йти до лісу. Жили в землянках, періодично навідуючись до домівки, аби погодувати тварин, що залишилися. Усі дорослі чоловіки віком до 42 років пішли до лав армії. 77 героїв - чехів загинуло смертю хоробрих в цій війні.

Після вигнання німецьких загарбників (листопад 1943 року) зубівщанці почали докладати чимало сил для відновлення села: освоювали щороку все більше і більше посівних площ, перевиконували плани сівозаготівель, збудували два свинарники, вівчарник, два корівники, три будівлі під птахоферму, млин, зерносховище, кузню, конюшню, комору колгоспу.

Післявоєнні роки стали новим етапом розвитку культури, освіти та охорони здоров'я чехів колонії Зубівщина.

Після закінчення війни, колонія Зубівщина Указом Президії Верховної Ради УРСР від 7 червня 1946 року була перейменована на село Мала Зубівщина. Почалось переселення чехів на свою історичну прабатьківщину. Та не всі зубівщанці мали змогу повернутись на батьківщину їх предків. На жаль, більшій частині було відмовлено [2,с.4].

Аварія на Чорнобильській атомній електростанції у 1986 році спричинила другу хвилю реєміграції . У 1990 році, коли чехам дали дозвіл на переїзд до Чехії з правом отримання житла та правом проживання, люди почали за безцінь продавати свої будинки, нажите майно і виїжджати.

Аби спростити процедуру переїзду у Малій Зубівщині було запропоновано заснувати товариство, від імені якого можна було вести переговори. Так було засноване «Товариство Амоса Коменського». Поступово селом зацікавилось чеське телебачення. До села почала надходити перша гуманітарна допомога [1, с.127].

Третю хвилю спричинило повномасштабне вторгнення росії на територію України у 2022 році. Боячись за своє життя та життя своїх дітей, зубівщанці почали знов виїжджати. Частина з них повернулись в Україну, а частина, на жаль, залишилась на постійне місце проживання в Чехії.

1.5 Історія сільської лікарні

У 1938 році в селі було відкрито пологовий будинок, а в 1945 році рішенням Чоповицького райвиконкому - дільничну лікарню на 15 місць. Завідувачем лікарні став Ярополк Федорович Пішл - перший сільський комсомолець, колишній учитель, що здобув освіту медика, кілька років пропрацювавши у різних медичних закладах, вирішив повернутися в рідне село. Під його керівництвом лікарня перетворилася на зразковий медичний заклад. Тут була амбулаторія, терапевтичний та педіатричний кабінети, рентгенкабінет, стоматологічний кабінет, аптека, що була забезпечена всіма медикаментами (додаток 12) [9].

Гордістю лікарні став операційний блок, де проводили складні операції по лікуванню катаракти, виправленню косоокості, оперування на слізних мішках та багато інших хірургічних втручань. Лікарня обслуговувала весь Коростенський та прилеглі до нього райони. Сотням людей повернув зір Я.Ф. Пішл. Батьківщина високо оцінила працю звичайного сільського лікаря. У 1957 році указом Верховної ради УРСР йому присвоєно почесне звання Заслуженого лікаря УРСР (додаток 13).

У 1964 році було побудовано новий корпус стаціонару на 25 ліжок, з часом реконструйований і розширений до 50 ліжок. Будівля перейшла на центральне опалення, водопостачання, мала внутрішній туалет, душову. До Малоzubівщинської лікарні входили декілька фельдшерсько - акушерських пунктів зокрема таких сіл як: Стремигород, Діброва, Новаки, Хотинівка, Соболівка, Ходаки, Каленське, Корма, Zubівщина та селище торфопідприємства [1, с. 86].

На жаль на даний час лікарня не функціонує, оскільки була закрита у 2000 році через недостатнє фінансування (додаток 14,15).

РОЗДІЛ II Культурна спадщина чехів - малозубівщан

2.1 Культура чехів - малозубівщан

У чеських селах, у тому числі і в Зубівщині, було досить розвинуте громадське життя. Існував духовий симфонічний оркестр, хори (додаток 16), різноманітні аматорські гуртки. Чехи були вродженими музикантами. Любов до музики, зокрема до гри на духовних інструментах, виховувалась змалечку.

Духовий симфонічний оркестр постійно займав на оглядах художньої самодіяльності в області перші місця. Слава про оркестр гриміла далеко за межі області (додаток 18). Оркестранти демонстрували свою майстерність в обласному центрі, столиці Радянської України, виконуючи безсмертні творіння Моцарта, Рильського – Корсакова, Чайковського. Керівництво колгоспу не шкодувало фінансів на придбання інструментів для оркестру. В селі жодне свято не обходилося без виступу оркестру.

Місцева вчителька Н.К. Щербакова постійно розучувала з молоддю чеські танці та допомагала шити національний одяг (додаток 19). Чехи намагались зберегти свою самобутність, культуру, та мову [1,с. 54].

У селі був свій будинок культури. Його завідувачем був Володимир В'ячеславович Новак. За його ініціативи був побудований літній танцмайданчик. Улюбленим місцем відпочинку селян стала сільська бібліотека, що існує і досі під керівництвом Круликівської Людмили Станіславівни, чешки за походженням. За її ініціативи було створено у сільському клубі музей чесько – української культури (додаток 20). Людмила Станіславівна є головою громадської організації «Українсько – Чеська культурно – освітня спілка «Мала Зубівщина»» та членом чеської національної ради (додаток 21).

Треба зазначити, що зубівщинські чехи були дуже чесними та порядними людьми. Крадіжки були практично відсутні. Якщо хтось вдався до шахрайства, щоб комусь нашкодити, то довгі роки його могли ігнорувати, і він був виключений із сусідської компанії [1 с. 32].

2.2 Звичай та традиції чехів - переселенців

Село було чеським, жили в ньому лише чеські родини. Шлюб між чешкою та українцем або навпаки в перші десятиліття існування села був неможливим. Пізніше ця традиція пішла у забуття і змішані шлюби стали поширеним явищем.

Зрозуміло, що переселенці привезли із собою чеську мову, чеські звичаї, традиції. Між собою говорили по – чеські і дітей вчили розмовляти чеською.

За віросповіданням переселенці чехи були католиками, але згодом тали християнами. Церква була у сусідньому селі Каленське, що в трьох кілометрах від Малої Зубівщини. Люди в церкву не ходили. «Не пам'ятаю жодного вінчання. Шлюб реєстрували у сільській раді. Дітей, якщо і хрестили, то таємно, тому що в Радянському союзі церква була своєрідним табу, особливо для інтелігенції, учителів, комуністів. Священник не мав право проводити службу на відкритій місцевості, навіть на кладовищі. Похорон найчастіше проходив без священника. Рідко хто запрошував батюшку додому» - згадує місцева жителька Лідія Анатоліївна Орнст.

На Великдень («Великоноце», «Velikonose») пекли булочки «колаче», готували різні м'ясні страви. Напередодні цього свята чоловіки плели так звану «помлазку» (батіг із молодих прутів верби, берези, ялівцю). Сплести справжню «помлазку» було важко, цьому потрібно було вчитись у майстра. У понеділок хлопці (кожен мав «помлазку») ходили до хазяїв, де були дорослі дівчата, легенько їх шмагали та промовляли по – чеські «Pomlázka se čerejří, že ji žádý nevěří dejte vajíčko malovaný nebo bílý, slepička Vám snese jiní» (у перекладі з чеської мови: «Батіг в'ється, але йому ніхто не вірить, дайте писанку або біле яєчко, курочка вам знесе інше»). Господарі пригощали парубків, і доти пригощали, поки сп'янілі хлопці по одному не залишались у дівчат, щоб протверезіти [1, с.159].

Відмічали також свято Йозефа і Вацлава. Вітали людей на ім'я Йосип і В'ячеслав. Група музикантів увечері приходила до них додому і спеціально для них грала вальс або польку. Не обходилося і без частування. У Чехії зараз цього звичаю немає.

8 березня або «Голченська» - свято, в якому поєднувалось радянські та чеські традиції. До свята заздалегідь готувались. Шили або ж купували нове вбрання. Дівчата готували із мирту (кімнатна рослина) та білої стрічки маленькі та великі квіти від 100 штук і більше. Пізніше їх робили із різнокольорового паперу та атласних стрічок. Мирт привезли чехи із собою. Ще досі ця кімнатна рослина прикрашає оселі чехів – малозубівщан [10].

Напередодні свята «Голченська», біля магазину, на дошці оголошень вішали інформацію про день і час початку святкування. Вечір починався о 22 годині. Спочатку проводили збори, розповідали про історію свята, вітали кращих жінок – працівниць села. Після привітання починалась «Голченська». При вході у зал стояли дівчата з корзинами, у яких лежали квіти. У танцювальний зал могли зайти лише ті жінки та дівчата, у яких на грудях була квітка. Ці квіти чоловіки купували для своїх жінок, а молоді хлопці - для дівчат. Заміжні жінки вішали їх на груди із правого боку, а незаміжні – з лівого. Виручені гроші віддавали музиканта як плату [1,с.179].

Готували також смаколики. Танцювали до пізньої ночі чеські танці. Особливо «Диш сем ел до Праги про грах» («Коли їхав я до Праги по горох»), який виконували втрьох. Посередині був чоловік, по боках жінки. В руках вони тримали хустинки (додаток 22).

Ще існувала традиція драння пір'я. Кожна дівчина на виданні повинна була мати подушку, які наповнювали гусячим пір'ям. Після завершення польових робіт господині запрошували сусідок, знайомих, і всі разом вечорами дерли пір'я (додаток 23). У кінці господиня влаштовувала «додирки» («*dodírki*») – частування [1,с.160].

Подушок у дівчини мало бути багато. Також вона мала мати велику перину для накривання і перину під низ, на якій спали.

Не можна не згадати святкування Нового року. Виготовляли маски, до кожної з них костюм. Маски були майстерно розмальованими. Важко було впізнати, хто ховається під маскою. Під звуки оркестру виходили учасники маскараду, танцювали, виконували різні художні номери (додаток 1).

Щодо традицій святкування весілля, то вони докорінно відрізнялися від українських. Якщо хлопець кохав дівчину та планував пов'язати з нею своє життя, то він мав попросити дозволу у батьків дівчини зустрічатися з нею (місяць, два, рік тощо) і тоді робили так звані «намлуви» («námluvy»). В українців це називали «сватання». Визначали день, коли родина хлопця приходила до батьків дівчини. Під час застілля домовлялись про дату весілля. Вибирали двох людей – чоловіка із роду нареченої та заміжню жінку, не вдову з роду нареченого, яку називали «старосварба» («starosvarba»). Вона впродовж весілля мала прислужувати нареченим. Чоловік, який теж мав бути одружений, мав слідкувати за ходом весілля («družba») [9].

Далі обирали дівчину - дружку та хлопця - боярина. В обов'язок жениха входило одягти молоду, тобто купити весільне плаття, золоті обручки, по можливості фату, туфлі. Наречена купувала нареченому гарну білу сорочку. Якщо в нього не було костюма, то він собі сам мусив його придбати.

Перед весіллям збирався так званий «віночок», на якому були присутні дружки, які пришивали до квіток білі стрічки, прикрашали віночки і квітки маленькими гілочками мирту. Також мирт де - не - де пришивали на плаття, фату (додаток 25). В обов'язки дружок та бояр входило прикрашання шалаша гілочками сосни, ялини, берези, квітами та стрічками паперу [10].

В меню були як чеські, так і українські страви. Коли столи були накриті, гостей частували, після чого всі сідали на підводи, а наречений, дружба, бояри – у бричку. Ця процесія тихо, без будь - якого галасу їхала до нареченої, де були

накриті столи і підготовлені дві по - смішному одягнені «наречені». Одна мала кумедний вінок, а друга – ляльку, замотану у подушку чи простирadlo. Обидві язикаті, уміли розвеселити людей. Викупу не було.

Коли бричка з нареченим прибувала до двору нареченої, то спочатку перша «наречена» жартома чіплялася до нареченого. Бояри його обороняли і вона розлючена, лаючись, ішла геть. Тоді виходила друга «наречена» з дитиною на руках. Сцена повторювалася.

Потім виводили справжню наречену. Наречений зіскакував із брички зі словами «О, це вона!» і йшов у бік нареченої. Все це супроводжувалося живою музикою, адже у селі був духовий оркестр [1, 169-170].

Із спогадів вчительки біології та хімії Гончарової Олени Анатоліївни: «Короваю на чеському весіллі не було. Проте протягом всього весілля були вази із булочками («колаче»), коржиками («сухарки»), пирогами («метинки») і безе («пусінки»). На їхнє приготування витрачали два дні, оскільки готували у дуже великих об'ємах. «Колаче» пекли обов'язково з маком, сиром, повидлом, родзинками і корицею.

Особливо цікавим та колоритним було весілля, коли наречений («жених») і наречена («нев'єста») обоє були з Малої Зубівщини. У такому випадку весілля святкували три дні. Перший день у нареченої, другий – у нареченої і продовжували у нареченого та третій – у нареченого. На другий день, коли процесія переїжджала до нареченого, її перепинали. «Дружбі» подекуди доводилося вертатися додому декілька разів за частуванням. В пам'яті залишилося весілля під час якого процесію зупиняли 15 разів.

Відрізнялася і подача гарячих страв. Картоплю і м'ясні страви, що подають на українському весіллі на перший стіл чехи подавали в кінці, а першочергово виносили голубці, якими українці пригощають пізніше» [10].

Народження дитини святкували два дні. Називали це «Navščevy» (перші гостини після народження дитини). Дівчинку одягали у білу сорочку з воланами

та мереживним комірцем. На голову дві шапочки : дівчинці рожеву, хлопчику – блакитну, а поверх її в'язану з воланами, у які вплітали відповідно рожеву або блакитну стрічку з бантиком посередині. Дитину сповивали в спеціально виготовлену з пір'я подушку («ровівашка»), яка була обв'язана спеціальним повивалом. Наволочка була теж біла з воланами та мала мереживо біля голівки [1,с.170].

На Трійцю або, як в народі кажуть - «Зелени Сватки», що припадають на п'ятдесятій день Великодня підготовку розпочинали за декілька днів. Прибирали кладовище, оселю, подвір'я, готували святкові страви, пекли булочки. Оселю прикрашали липою, татарником, квітами.

2.3 З історії кулінарії чехів

Їжа – важливий компонент матеріальної культури народу. Переселенці – чехи привезли із собою свою традиційну кухню, яка збереглася й досі.

У літній період чехи продукти, що погано зберігалися, сушили на сонці чи в печі, солили, квасили, коптили. Майже у кожного господаря була своя коптільня. Коптили чехи за власним рецептом. Часто коптили сало для своїх друзів – українців із сусідніх сіл на їх прохання, коли ті різали свиню чи кабанчика [10].

Із покоління до покоління передавалось шанобливе ставлення до хліба, який пекли на тиждень, у суботу, переважно з житнього борошна. З хлібного тіста виготовляли пиріжки з різною начинкою (додаток 26). Користувалося популярністю печиво із заквашеного, рідше прісного тіста: «резнічки», «книші», «банники».

Часто готували затірку. Борошно розтирали з невеликою кількістю води до утворення кульок тіста, що варили у воді.

Багато страв були з вареної картоплі. З її смажили на олії картопляники або пиріжки. З тертої картоплі готували млинці («терті клямки»). На

капустяному листі пекли коржики («терчаники», «книші»). Із квашеної капусти варили рідкий капусняк («росолянка») з картоплею та пшоняною крупою [12].

Чеськими стравами також є кнедлики, чеський часниковий суп, хлібний суп, зели, калтон, чеснечка, киселка, гуляш, жизки, колаче, сухарики, метинки, пусінки, нудловка, ягельник, неловка [11].

Культурна національна спадщина чехів зберігається і досі. Є кулінарні родинні рецепти, які тримаються в таємниці, і тільки передаються в своєму оточенні.

РОЗДІЛ III Сьогодення чехів - малозубівщан

Село живе і досі. Але час, події минулих років не пощадили лікарню, колгосп, млин, комору, птахоферму, зерносховище, кузню, конюшню, що на сьогодні є зруйновані. Ліцей, сільська бібліотека, будинок культури, фельдшерський пункт функціонують і досі. Село подекуди втратило свою квітучість, самобутність. Молодь, не бачачи перспективи для подальшого розвитку та через відсутність умов для повноцінного життя, залишає батьківський дім шукаючи кращої перспективи.

На сьогодні серед малозубівщан залишилося чехів близько 50 осіб. Але кожен з них досі береже власну культуру, звичаї і мову - спілкуючись між собою по-чеськи, готуючи національні чеські страви, одягаючи на зустрічі, фестивалі, форуми традиційний чеський одяг (додаток 29,33,34).

У селі за ініціативи українки чеського походження, завідувачки місцевої бібліотеки – Круликівської Людмили Станіславівни, створено музей українсько-чеської культури (додаток 20). Людмила Станіславівна також є головою ГО «Українсько – Чеська культурно - освітня спілка «Мала Зубівщина»», членом Чеської національної ради (додаток 21,30).

Для зберігання традицій члени спілки організовують тематичні зустрічі в с. Мала Зубівщина та поза його межами. Діти чехів – малозубівщан їздять до Чехії на відпочинок (додаток 32). Багато з них через повномасштабне вторгнення повернулись на батьківщину предків та продовжили там навчання.

Щоб увіковічнити пам'ять, зберегти багаторічні традиції, звичаї, свідчення очевидців, документальні дані про події тих років, було видано Володимиром Туреком та Сергієм Коваленком у 2018 році книгу про історію чеського села Мала Зубівщина «Чеські стопи в Україні» (додаток 27), а в 2020 році відкрито монумент «Час летить, але пам'ять нащадків нетлінна...» до 150 – річчя заснування села Мала Зубівщина (додаток 28).

Цього року село відсвяткувало своє 155 - річчя.

ВИСНОВОК

Вплив чеської культури на українську проявився насамперед через створення чеських поселень в Україні, які стали осередками взаємозбагачення традицій, звичаїв та способу життя. Чехи, оселяючись у різних регіонах нашої країни, принесли із собою працелюбність, високу культуру землеробства, ремесел, архітектури та освіти. Їхні традиції господарювання, побуту, організації громади поступово переплелися з українськими, створивши унікальний культурний симбіоз.

Таке поєднання сприяло розвитку місцевої культури, збереженню духовних цінностей і формуванню толерантного, відкритого суспільства.

Збереження культурної спадщини чеських поселень, їхніх звичаїв, мови, народних свят є важливим не лише для нащадків чехів в Україні, а й для всієї української нації. Адже культура — це міст між минулим і майбутнім, який допомагає пам'ятати свої корені та водночас розвиватися в гармонії з іншими народами.

Час летить, але пам'ять нащадків нетлінна... Як це символічно! Культура, традиції, звичаї будуть жити доки ми їх будемо шанувати, передавати наступним поколінням. Вони не існують самі по собі. І доки в серці буде любов до рідної землі, повага до традицій, звичаїв, мови, бажання їх зберегти – доти житиме наша культура, бо культура живе, допоки живе її народ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Турек В., Коваленко С. Чеські стопи в Україні: Історія чеського села Мала Зубівщина. Книга II. Міністерство внутрішніх справ Чеської Республіки. – Прага, 2018. – 292 с.
2. М.Є.Лутай. До історії чеської колонії Зубівщина
<https://eprints.zu.edu.ua/9416/Зубівщина.pdf>
3. Віднянський С.В. ЧЕХИ В УКРАЇНІ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2013. - 688 с.
4. https://uk.wikisource.org/wiki/Указ_Президії_Верховної_Ради_УРСР_від_7.6.1946_«Про_збереження_історичних_найменувань_та_уточнення_...назв_...Житомирської_області»
5. Памятная книжка Киевской губернии на 1891 год / под. ред. Д. И. Навротского; Киевский губернский статистический комитет. – Киев: Киевская губернская типография, 1891. – 183, 31, 70, 23 с
6. http://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0010258
7. Спогади жительки села Мала Зубівщина Лідії Анатоліївни Орнст (Черна).
8. Спогади вчительки хімії та біології Анастасії Семенівни Лук'яненко.
9. Спогади санітарки дільничої лікарні Павліни Георгіївни Свередюк.
10. Спогади вчительки хімії та біології Малозубівщинського ліцею Олени Анатоліївни Гончарової.
11. Спогади завідувачки місцевої бібліотеки, голови ГО «Українсько – Чеська культурно - освітня спілка «Мала Зубівщина»» Людмили Станіславівни Круликівської.
12. Спогади вчительки української мови та літератури Еми Антонівни Буцької.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Чеський вертеп

Додаток 2

Житомирська спілка чехів на Волині в с.Мала Зубівщина

Збирання хмелю в селі Мала Зубівщина

Перше приміщення школи

Будівництво нового корпусу школи

Будівля школи, 1958 рік

Корпус семирічної школи та будинку культури

Будівництво лівого та правого крила школи

Малозубівщинський ліцей, 2025 рік

Досліди над сільсько - господарськими рослинами

Навчально - дослідні ділянки

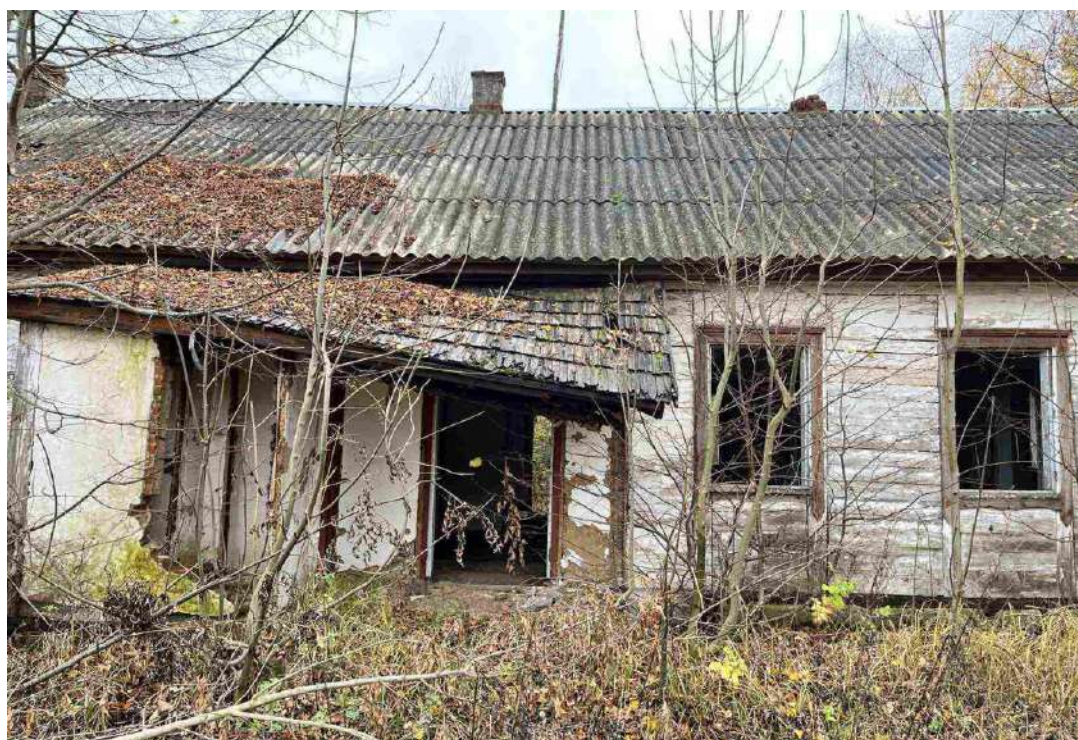
Лікарня в с. Мала Зубівщина

Я.Ф. Пішл – завідувач лікарнею в с.Мала Зубівщина, заслужений лікар УРСР

Лікарня в с.Мала Зубівщина, 2010 рік

Лікарня в с.Мала Зубівщина, 2025 рік

Хоровий гурток, 1948 рік

Духовий оркестр с. Мала Зубівщина

Газета «Правда Коростенщини», червень 1959 року

Чеський національний одяг

Музей українсько – чеської культури в с. Мала Зубівщина

Круликівська Л.С. - голова громадської організації «Українсько – Чеська культурно – освітня спілка «Мала Зубівщина», член Чеської національної ради

Чеський національний танець

Традиція драння пір'я чешками

Чеський національний танець у виконанні учнів , 125- річчя школи

Чеське весілля

Чеська випічка

Видання книги про історію чеського села Мала Зубівщина, 2018 рік

Відкриття монументу до 150 – річчя заснування села Мала Зубівщина,
2020 рік

Зустріч з представниками Української спілки чехів на Волині, 2023 рік

Логотип ГО « Українсько – Чеська культурно - освітня спілка «Мала
Зубовщина»».

Чеська спортивна організація «Сокіл» в с. Мала Зубівщина, 2025 рік

Відпочинок дітей в м. Chotějise, Чехія

Фестиваль у м. Прага, 2025 рік

Форум чеської спільноти, м. Луцьк